شیعری گەنج: بوونێکی سەرنجڕاکێشە نەک خۆکردنە بە سەرنجکێش

هەندرێن

«کام ئاستەنگ ڕێگە لە ئێمە دەگرێت کە بە زەردەخەنەیەکەوە باسی حەقیقەت نەکەین.»
هۆراتیۆس

(لە کتێبی: نیتشە «گرفت - Fallet Wag- رمانی ڤاگنەر-

شیعری کوردیی ڕابردوو، یان بە واتای تەوەرەکەی «کوردستان ڕاپۆرت» (٢٠٠٩,١١)، کە تایبەتە بە شیعری «گەنج»، شیعری «ئەزموونداڕ»ەکان لەگەڵ کۆتاییی هاتنی سەتەی بیستدا، گیرۆدەی تەنگژەیەکی فرەڕەهەند بووە: لە ڕووی فۆرم و بابەتەوە چیتر ناتوانێت خواست و چێژی خوێنەری ئەمرۆ مەیسەر بکات. بۆیە ئەو شیعرە، هەروەک شاعیرە «گەنج»ەکان لە بەشی یەکەمی تەوەری ناوبراوەدا ڕایدەگەیەنن، مەیل و پرسیارەکانی ئەو خوێنەرە لەو سەردەمە ئێستاخواز و کاڵاسارە دەرببڕێت. بە واتایەکی تر: وێدەچێت شیعری»ئەزموونداڕ»ەکان لە ئاستی بیرکردنەوە و ئێستێتیکییەوە چیتر نەتوانن ئەو واقیعە نائامادەیە بۆ ئەو خوێنەر و شاعیرە پۆستکوردایەتییە ئامادە بکەن، کە سۆراغی دەکەن. هاوکاتیش ئەو شاعیرە «ئەزموونداڕ»ە نەتوانێت ڕووحی ئەو سەردەمە بە جیهانییبوون، تەکنیکسالار

و کاڵاخـوازە دەرببڕێـت، کـە ئـەو خوێنـەر و شـاعیرەی ئەمڕۆیـان کردووەتـە وێنـەی کاڵاکانـی خۆیانـەوە. بەمجـۆرە ئـەو شـاعیرە «ئەزمووندار»ـە، وەک کۆنە کادیر و سەرۆکی حزبەکانی کوردستان و ڕۆژهـەڵات، ناخوازێـت ئـەوە قەبووڵبکات یـان بیـر لـەوە بکاتـەوە، کـە ئـەو شـاعیرە «گەنج»ـانەی حـەز دەکـەن خۆیـان بـە میراتگـری شـیعری هاوسـەردەمی کوردیـی بزانـن یـان دەنگیـان ببیسـترێت، تەنیـا لەبـەر ئـەوە نییـە، کـە ئـەو چیتـر ناتوانێـت «داهێنـان» بـکات و «داهێنـەر» بێـت، بەڵکـو هاوکاتیـش چونکـە ئـەو شـیعرەی وی، کـە خەمەکانـی زیاتـر شـەحنکراوە بـە پرسـی ئازادیـی نەتەوایەتیـی، یان بە واتـای ژان فرانسـوا لیۆتـار، هەڵگری «داسـتانە مەزنەکان»ـە یانیـش هەڵگـری زمانێکـی سـیمبوولیی، هاوردەیـی و ئاڵـۆزکاوە. کەواتـە هەمـوو سـەردەمێک زمـان و دەنگێکـی تایبـەت بـە خۆیـەوە بەرهەمدەهێنێـت. بەمجـۆرە ناکرێـت زمـان و دەنگـی شـیعری ڕابـردووی کوردیـی، دەربـڕی دەنـگ و زمانـی شـیعری ئەمـڕۆش بێـت. ئەگـەر ئەمـڕۆ لـە کوردسـتان دیـاردە و دەنگـی جیـاواز لـە بـواری ئـەدەب، هونـەر و بوارەکانـی تـری ژیانـدا لەدایکنەبووبێـت، کەواتـە وادیـارە جڤاکـی کـورد لـە ڕابـردوودا چەقـی بەسـتووە و لـە سـەرەمەرگ دایـە.

دیـارە لـە ئاکامـی ئەزموونـی ١٩ سـاڵەی «کوردانـە«ی بێکردانـەی حزبی کوردیی و باڵادەستی کاڵا هەوەسبزوێنەکانی بەجیهانییبوون و تەکنیکـدا، ئـەو خەمـە نیشـتیمانیی و زمانـە قورسـەی لـە کـن ئـەوان کرێـت و بێبەهابوونـە. بەمجـۆرە ئـەو شـاعیرەی ئەمـڕۆ بـە پێچەوانـەی شـاعیری دوێنـێ دەخوازێـت بـە زمانێکـی کۆنکرێتییـەوە خەمـە خودیـی و ئـەو ڕۆژگارە لـە بێماڵیـی و بێڕەچەڵەکـەی خـۆی دەرببڕێـت.

لێ لەو پەنابردنەی «شاعیری گەنج» بۆ شاعیرە «ئەزمووندار»ەکاندا جـۆرە هاودژیییـەک هەیـە؛ ئـەو جـۆرە داخوازیـی و پرسـیارکردنە لـە «ئەزموونـدار»ـەکان ڕاسـتەوخۆ ئـەوە دەگەیەنێـت، کـە ئـەو شـاعیرە «گەنج»ـە دڵنیا نییە لەو شێواز و زمانەی کە هەیەتی. بۆیە بۆ متمانە کـردن بـە خـۆی و شـیعرەکەی، پێویسـتی بـە «ئامۆژگاریـی» شـاعیرە

«ئەزموونداری»ـەکانەوە هەیە. کەواتە هەرچەند لە لایەکەوە ئەو شاعیرە نوێیە مەیلی بۆ زمانێکی تری شیعریی و ئامادەکردنی واقیعێکی نائامادە هەیە، کە ڕۆژگاری ئێستا پەرۆشیەتی، کەچی لە لایەکی تریشەوە وێدەچێت هێشتا نەیتوانیبێت لە جیهانی ئەو شیعرەی ڕابردوو دابڕانێکی ئێستێتیکیی و ماریفی پێشکەش بکات. لە هەمبەر ئەوەشدا ئەو شاعیرە «ئەزموونداری»ـە، کتومت وەک بواری سیاسیی و جڤاکیی، بە هۆی ئەجێندایە کۆنپارێزیی، مجگێزە خێڵەکییەکەیەوە، چونکە لە تاکە ڕوانگەیەکی نەریتیی و بەسەرچوودا چەقیبەستووە، هەر بۆیە هەوڵدەدا بە بیانۆی نەبوونی جۆرە «ئیزافە«یەکی نوێ لە کن ئەو شاعیرە نوێیە و بەردەوامی «داهێنان»ی لە شیعری خۆیدا، مانەوەی خۆی وەک دەمڕاستی شیعری کوردیی بپارێزێت. بەمەش ئەو ڕەوتە شیعرییە وەک ئۆپۆزیسیۆنێکی تازەباو پەراوێز بکات. لێبەڵێ، کاتی ئەوە نەهاتووە لەو شاعیرە ڕابردوو، «ئەزموونداری»ـە پرسیار بکرێت، ئەرێ دەکرێ پێناسەیەکی کۆنکرێتی ئەو «داهێنان»ـەی خۆتمان بۆ بکەیت؟ ئاخر ئەو شاعیرە «ئەزموونداری»ـە لەو تەوەرەدا بە تەرزێک قسان هەڵدەدات، هەروەک گوایە «شاکار»ی جیهانیی بۆ نووسیوین. بۆیە کاتی ئەوە هاتووە، بە واتای نیتشەیی، کە پێویستە ئێمە «ساتێک هەوا بگۆڕین. هەوا! ئاو و هەوای زیاتر!» (١)، تاکو ئەو کەژوهەوایە نەگۆڕەی بواری ڕۆشنبیرییمان لەو گێژاوە بێدار بکەینەوە.

بەمجۆرە کاتێک ئەو ڕەوتە شیعرییە نوێیە دەتوانێت لەو دۆخە ئۆپۆزیسیۆنە پەراوێزکراوەوە ڕزگار بێت، کە بە زمانێکی نوێی شیعرییەوە سەرنجمان بۆ ئامادەکردنی ئەو واقیعە نا ئامادەیە ڕابکێشێت، کە خۆی خەونی پێیەوە دەبینێت. ئامادەکردنی واقیعێکی نائامادەش، بە گەڕانەوە بۆ نیتشە، بێدارکردنەوەی «مەزەندە، پێشهەستیی و گومانەکانە... ئەو هزرە کەڵەکەبووە هێشتا لە دایک نەبووانەیە... ئاژاوەیەک کە لە نوێڕا تووشمان دەبێت... ئاژاوە مەزندە، پێشهەستیی و گومانەکان بێدار دەکاتەوە...» (٢)

بەڵـێ، ئـەم نووسـینە، بـە واتـای ژیـل دولۆزیـی، وەک نماییشـی پێشـەنگەیەک، فیلمێـک و کۆپلـە کۆپلـەی دیمەنگەلێکـی ئـەو ڕەوشـە خەمۆکـە کولتوورییـە داپۆشـراوە، قۆرخکـراوە و دەمبەسـتکراوە، دوای تووڕهەڵدانـی ئاسـتەنگەکانەوە، «بـە دەم زەردەخەنەیەکـەوە هەقیقەت»ـەکان پێشـکەش دەکا و بـە گـۆ دەهێنێـت. (سـەبارەت بەو شـێوازە دولۆزییـە، بڕوانـە: فەلسـەفەی کۆچـەری، و. هەندرێن، چاپخانـەی نمـا، هەولێـر٢٠٠٥).

لێرەدا، لـە کاتێکـدا کـە نووسـەر و دەسـەڵاتدارانی کـورد زۆر حـەز لـە سـوود وەرگرتـن لـە ئەزموونـی جیهانیـی دەکـەن، هەرچەنـدە گوازتنـەوەی ئەزموونـە ڕۆشـنبیریی و سیاسـییەکانیش ڕەهەنـدی بازاڕییـان وەرگرتـووە نـە ڕەهەنـدی گۆڕینـی بیرکردنـەوەی کردەیـی، بۆیـە بێسـوود نابێـت ئەگـەر سـەرنج بـۆ ئەزموونـی ئێسـتای ئەدەبی سـوێدیی ڕابکێشـم، کـە هاوینـی ئەمسـاڵ، ٢٠٠٩ لـە دەسـتپێکدا دەسـتەیەک لـە شـاعیر و پەخشاننووسـی نـەوەی ئێسـتا «مانێفێسـت»ێکیان بڵاوکـردەوە. لەوێـدا ڕایانەگەیانـد، کـە پێویسـتە شـێواز و ناوەرۆکـی ئـەو ئەدەبـە بـاوەی سـوێدیی نوێبکرێتـەوە. لـە هەمبـەر ئەوەشـدا دەسـتەیەکی تـر لـە نووسـەری ژانرنووسـی جیـاواز «مانێفێسـت»ێکیان بـە پێچەوانـەی ئـەو «مانێفێسـت»ـەوە بڵاوکـردەوە. لـە ئاکامـی ئـەو دوو «مانێفێسـت»ـە دژ بـە یەکـەدا نووسـەرگەلێکی «گەنـج» و «پیـر» بـۆ چەنـد مانـگ مشـتومڕێکی فـرە ڕوانگـە و ڕەهەندیـان لـە مێدیاکانـدا دروسـتکرد. دیـارە ئـەو مشـتومڕانە لەسـەر نوێکردنـەوەی زمانـی ئەدەبـی سـوێدیی، بـە ڕێگـەی چاوپێکەوتنـی ناچارکـراو نەبـوو، بەڵکـو نووسـەران خۆیـان بـە نووسـینی وتـار ڕای خۆیـان پێشـکەش دەکـرد. لـێ لـە کـن نووسـەر و مێدیـای کوردییدا کـۆی کێشـە گەورەکانمـان لـە ئاسـتی چاوپێکەوتـن و پرسـپێکردنی سـەرپێی قەتیـس دەمێنـن. بۆیـە دوای خەتمبوونـی چاوپێکەوتنەکانـەوە کێشـەکان وەک خۆیـان دەمێننـەوە و هیـچ ئاکامێکیـان نابێـت. ئەمـەش خوێنـەر لـە ئاسـتی دەڤۆکیـی و بەرتەکیـی هەسـتەکی دەهێڵێتـەوە.

پرسیار ئەوەیە: تۆ بڵێی دەقی نووسەرە «ئەزموودار»ەکانی سویدیی «داهێنان»یان نەما بێت، بۆیە ئەو نووسەرە «گەنج»انە لە پێناو پەردەدان بە «داهێنان»ی نوێ ئەو «مانیفیست»ە یان بڵاوکردەوە؟ نەخێر، بۆ نموونە شاعیری ناسراوی سویدیی تۆماس ترانسترۆمەر تا ئێستاش لە «داهێنان» بەردەوامە و یەکێکە لە کاندیدە نزیکەکانی»خەلاتی نۆبل». هەروەک هێشتا چەندین شاعیر و ڕۆماننووسی نەوەی ڕابردووی سویدییش لە ئاستی «داهێنان»ی جیهانیی دان. بۆ نموونە، ڕۆماننووسی ناسراو تیسگ لارشۆن، کە لە ٢٠٠٤ دا مردووە، دوا کتێبی «پیاوان کە ڕقیان لە ژنانە«، کە جۆرە ڕۆمانێکی «دێکەرێ»، جۆرە ڕۆمانێکی ئاوێتەکراوە لە نێوان خەیاڵ و واقیع، کە هەستی ترس بە خوێنەر دەبەخشێت، لە کۆی ئەو زمانە ئەورووپییانەی کە وەریان گێڕاوە، ٢٥ ملیۆن دانەی لێ فرۆشراوە. کەچی هیچێک لەو نووسەر و شاعیرە «ئەزموودار»انەی سویدیی بەو نووسەر و شاعیرە «گەنج»انەیان نەگوت، کە ئێمە تا ئێستا «داهێنان» دەکەین و ئێوەش «ئێزافە«یەکتان نییە. هاوکاتیش کەسێک لەو نووسەر و شاعیرە سویدییانەی کە نوێکردنەوەی زمانی ئەدەبەکەیان بە پێویست دەزانن، وەک نووسەری کورد لەو تەوەرەی «کوردستان ڕاپۆرت» و بواری تردا دەیبینین، تکا لە نووسەر و شاعیری «ئەزموودار» و بەناو ناسراو لێ دەمچەفت و سافیلکە لە ئاستی ڕەخنەدا ناکەن، کە دەبێت قسان بکەن لەسەر شیعری نوێ و کۆن!

ئاخر عەنتیکەیە لەو تەوەرەی «ک. ڕاپۆرت»دا نووسەر هەیە وەک «ئەزموودار» تکای لێکراوە لەسەر شیعری «گەنجان بوەعزێنێت، کەچی ئەو «ئەزموودار»ەش تکا لە شاعیرانێک دەکات قسان بکەن کە لە بواری ڕەخنەدا بێ زمانن. ئەو تەرحە لە نووسەرە تێناگات کە دەکرێت کەسێک چەند شیعری «باش» بنووسێت، یان لە کن پێڕکدا شاعیرێکی تایبەت بێت، لێ مەرج نییە ببێت بە واعیزێکی شیعرناس و ڕەخنەگر. هەروەک دەکرێت کەسێک شیعری «خراپ» بنووسێت، لێ دەکرێت ڕەخنەگرێکی

«باش» و داهێنەریش بێت. بەڵێ، لەم ساڵانەی دواییدا لە ناو پێڕی نووسەراندا بۆتە مۆدە، وەک خەسڵەتی قەل، عەلەشیش، ئەگەر نووسەرێکی «ناسراو» یان یەکێک لە سەرۆک پێڕەکانی ئەو نووسەرانە ناوی نووسەرێک ببات، ئیتر ئەوانیتر پێکڕا، وەک قیڕە قیڕی عەلەشیش، لە هەموو قسەیەک کە بیکەن، بێ ئانوسات، ناوی ئەو چەند نووسەرە لەسەر زارانە دەجوونەوە.

لەوەش گەڕێین، لە پێوەندیی بە مەیل و دۆخی ئەو شاعیرە «گەنج»ـەدا، ڕەنگە دەکرێت زۆرینەی ئەو شاعیرە «گەنج»ـە چێژ لە «گازێک لە هەرێمی ڕووحەوە« وەرنەگرێت کە هی بەندەیە. چونکە ئەو نەوەیەی ئەمڕۆ لە یادەوەریی زمانەکەیدا خاوەن ئەزموونێکی ئەوها نییە، تاکو نۆستالژیا و پەرۆشییەکی بۆی هەبێت، بەڵکو ئەو خەریکی دەستبەرکردنی ئەزموونێکە لە ئێستا و داهاتوودا. بۆیە کێشەکە لە جیاوازی رووکەشی «شیعری گەنج» و «شیعری «پیر»دا نییە، بەڵکو لە خەمی جیاوازیی شیعر و مرۆڤەکاندایە. گوتمان دیارە ئەو شیعرە، بۆ ئەوەی ئەو یادەوەریی- شوێن-چیاکان کە شوێنپێی لە ڕووحی مندا ڕیشاژۆیە بە دەست ئەو ئەخلاقە «مێشسالاریی»، دەغەزار، دەعەجانبوونەی ژیان کە لە کوردستاندا لە ئارادایە نەبێت بە «مێش»، بانگی ئەو ڕووحە دەکات «هەڵنێت»، چونکە «هەڵهاتن بە مێش-بوونە«. ئەو شەڕە ناوەکیی و پەرۆشی بۆ بەهای یادەوەرییە بۆ شاعیر و خوێنەرێکی شەیدای «خاریج»، جیهانی دیگیتالیی و ڕۆژنامەخوێن مانایەکی ئەوتۆیان نییە. بۆیە ڕەنگە زۆر ئاسان ئەو شیعرە بە شیعریش نەزانن. ئێ کەیفی خۆیانە، دەبا بەڕێگەی خۆیاندا بڕۆن. کەواتە ئەو شاعیر و خوێنەرە «گەنج»ـانە دەخوازن شیعرێک بنووسن و بخوێننەوە کە خەمە «وردیلە« خودیی و زمانی ئەمڕۆی ئەوان دەرببڕێت.
ئەگەر ژیان بریتی بێت لە سەفەرێکی هەمیشە و شیعریش سەفەرێکی ناوەکیی بێت بەناو ئەو ژیانەوە، کەواتە ئەوە ژیانە یان زایەڵەی زمانە بە دەمڕێوە شاعیری نوێ بەرهەمدەهێنێت،

تاکو ئەودیوی ژیان، ئەو واقیعە نائامادەمان بۆ ئامادە بکات، کە ئەو هەستی پێدەکات و مەیلی نمایشکردنییەتی.
لەو دیتەوە ئێستا مەیلێک بۆ ڕەوتێکی «نوێ»ی شیعریی لە دایکبووە، کە بە شیعری گەنج» ناودێر دەکرێت. دیارە من ئەو بەناوکردنەی «گەنج» بە کێشە دەزانم، چونکە دەستەواژەی «گەنج» زیاتر وێنەی تەمەنێکی فیزیکیی دیاریکراومان بە یاد دەهێنێتەوە نەک بیرکردنەوەیەکی نوێ . بۆیە لێرەدا من حەز دەکەم دەستەواژەی ڕەوتێکی شیعریی نوێ بەکار بهێنم.
ئەو ڕەوتە شیعرییەش، لە پێناسەیەکی سادە و تاکڕەهەنددا، هەرچەندە دیمەنە گشتییەکەی بە منداڵێکی باقۆ، هەراش نەبووی ئەو ڕەوشە سیاسیی، ئابووریی و جڤاکییە گەندەڵ و بێ «سیاسەتی کولتووریی»یە دەچێت. لێ بەشێکیان هەرچەند، بە واتای نیتشەیی، «ناتوانن ئەو بەها نەریتیی و چەقیوە شیعرییانە تێکبشکێنن، خەمی بە دیارخستن و بە گۆهێنانی واقیعێکە، کە لە جیهانی شیعر-بوونایەتییەکەیدا پەنادراوە؛ ئەو واقیعەی، کە وێدەچێت تەنیا دڵەخورپەکانی زیاتر بکات، تاکو هەمیشە بگەڕێت، بنووسێت. گەلۆ شاعیر لە گەڕانی بەردەوامی بۆ ئامادەکردنی ئەو ژیانە نائامادەیەدا بێجگە لە بەرینترکردنی تەنیایی و دڵەخورپەکان، چیتری دەستدەکەوێت؟

بەهەمە حاڵ، تاکو ئەو گومان و پرسیارانە لەمەر شیعری «ڕابردوو» و «ئەمڕۆ»دا، کە لە ئارادایە بۆ «ئەوانیتر»-خوێنەرانیش ئاوەڵا بکەینەوە، دەکرێ بپرسین: گەلۆ ئەو شاعیرانەی کە سەرچاوەی جیهانبینیی و نۆرمە شیعرییەکەیان لە بیرکردنەوە تاکڕەهەند و باوەکانی حەفتا و کۆتاییەکانی سەتەی بیستدا ڕیشاژۆیە، کاتی دابڕان و «نوێ»کردنەوەیان نەهاتووە؟ کێن ئەوانەی کە دەبێت ئەو ئەرکە لە ئەستۆ بگرن؟ ئەو ڕەوتە شیعرییەی کە بە «شیعری گەنج» ناودێر دەکرێت، کە لە بزاڤێکی بەرهەڵستکاریی پەراوێزخراو دەچێت، لە چتۆ ئاست و دۆخێکدایە؟

دیارە لێرەدا مەیلی ئەوەم نییە کە وەک «پسپۆڕ» یان شاعیرێکی «ئەزمووندار»، وەک قسەی مەجلیس یان بەرتەکێک لە مجگێزیی خێڵەکیی بڕیار لەسەر «داهێنەر»یی و «داهێنان»ی دەقەکانی شاعیری «ڕابردوو» و «ئێستا» بدەم. هەڵبەتە ئەوە ١٩ دەسەڵاتی ئەو پێوانە مجگێز (میزاج)ییە لە ئاستی سیاسیی و ڕۆشنبیرییدا ژیان، ماف، ئازادیی و ئەرکەکانمان دەقەبلێنێت. چونکە، وێڕای ئەوەی گەلحۆییە ئێمە بڕیار بدەین کە کێ بۆی هەیە بنووسێت یان نەنووسێت.
وەکو تر، لە کن من، ئەگەر دەقێک یان ئەزموونێک دڵکێشم بکات، وەک باوە، لە گفتوگۆیەک یان ستوونێکی ڕۆژنامەوانییدا ئاماژەی بۆ ناکەم، بەڵکو بە گوێرەی توانا، چێژ و دۆخی دڵنەرمی کاتەوە، بە دەر لە ڕەهەندی «پیر» و «گەنج»، وەک ئەوەی خۆم ئەو دەق و ئەزموونەم بە جوانیی و ناشیرینییەکانەوە بەرهەمهێنا بێت، مشتومالّی دەکەم، دەیلاوێنمەوە و سەرکۆنەی دەکەم. ئەگەر خوێنەریش ئێتیکی نووسینی هەبێت دەبێت ئەو ئاکارەی منی لە یاد گرتبێت، کە من، لێرەدا بێەوەی لەسەر خۆم بکەمەوە، لەسەر بەشێک لەو شیعرەم نووسیوە، کە لەسەری نەنووسراوە، کە «نەناسراو» بووە و دەبوو/دەبێ ناسبکرێت. دیار من لە گفتوگۆیەکمدا لە گۆڤاری «ڕامان»دا، ٢٠٠٥ بە چڕی ئاماژەم بە گرینگی شیعری ئەو نەوەیەی ئێستا داوە.
ئاشکرایە دەمێکە دیاردەی ئەو بۆشاییە شیعرییە لە نێوان نەوەی ڕابردوو و ئەمڕۆدا لە ئارادایە. هاوکاتیش دەمێکە ئەو نەوە نوێیە لە بواری جوودای ڕۆشنبیریی و ئەدەبییدا ئامادەیی هەیە. وەلێ ئەگەر لە کن ئەو شاعیر و نووسەرە «ئەزموندار»انەوە ئەو چەند شاعیرە «گەنج»ەی، کە لە وەڵامە مەیلە و لە یەکچووەکانیاندا لە تەوەرەکەی « کوردستان ڕاپۆرت»دا ئاماژەی پێدەکەن، شیعری «جوان» دەنووسن یان داهاتووی «باش»یان هەیە، ئەی بۆچی بەر لەو تەوەرەی کە لە ماوەی مانگی ١١ و ١٢ی ٢٠٠٩ لە« کوردستان ڕاپۆرت»دا سازکراوە جارێک لە جاران لە نووسینێکیاندا ئاماژەیەکی بایەخداریان پێنەکردوون،

یـان کۆڕێکـی تایبەتیـان بـۆ سـاز نەکـردوون؟ بـۆ نموونـە کەریـم دەشـتی، عەبـاس عەبـدولا یوسـف و دڵشـاد عەبـدولا و... کـە وابزانـم هـەم هەرسـێکیان دەسـتبەکارن لـە «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێـر» و گۆڤـارە ناپێویسـتەکەیان و هەمیـش دووانیـان سـەرنووسـەری «ئاینـدە« و «مێرگ»ن و لـە شـوێنی تریشـدا کاربەدەسـتن، دەکرێـت پێکـەوە بـە گوێـرەی توانـا، بـە دەر لـە بەهـای ماددیـی هەرنـا بـۆ جۆشـدانی ئـەو دۆخـە مـت و مردۆخـەی ڕۆشـنبیرییەی کـە لـە کوردسـتاندا لە ئارداپە، زنجیرە کۆڕێک یان تەرزە فێسـتیڤاڵێکی دوور لـە بەهـای ماددیـی لـە حەوشـە داخـراو و خەمۆکەکـەی «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێـر» دا بـۆ ئـەو دەنگـە شـیعرییە نوێیـە یان هاوبەش لـە نێوان هەمـوو دەنـگ و نەوەکانـدا بسـازێنن. (دەزانـم ئێسـتا دەڵێـن، ئێمـە کۆشـیعر و شـیعرگەلی «گەنج»ـانمان لـە گۆڤارەکانمانـدا چاپکـردوون). کێشـەی ئـەو گۆڤارانـە ئەوەیـە، ناتوانـن لـەو شـێوازە نەریتییـە تێبپەڕێنـن. ئەمـڕۆ ئەوکاتـە گۆڤارێـک بـە شـێوەیەکی کارا دەتوانێـت کاریگەریـی لەسـەر ڕۆشـنبیری کوردییـدا هەبێـت، کـە لـە ئاڕاسـتەیەکی ئامانجـداردا لـە ڕوانگـەی تیۆریـی فرەڕەهەنـددا تـەوەر لەسـەر بابەتـە نوێیەکان بسـازێنێت. لە کاتێکدا کـە مرۆ وەک پێشـنیاز بـە خـاوەن ئـەو گۆڤـارە ناوبراوانـە دەڵێـت، بـۆ تەوەرێـک لەسـەر ئـەو بابەتـە، یـان ئـەو نووسـەرە فەرامۆشـکراوە ناکەنـەوە، هەمیشـە وەڵامیـان ئەوەیـە تـەوەر سـەختە، چونکـە نووسـەر نییـە بنووسـێت! مـن خـۆم بـەر لـە چەنـد سـاڵ جارێـک کـە داوام لـە یەکێـک لـەو گۆڤارانـە کـرد، کـە بـە قسـەی خۆیـان «باشـترین گۆڤار«ـە، کـە تەوەرێـک لەسـەر مەسـعوود محەممـەد بکەنـەوە، کەچـی وەڵامیـان ئەوەبـوو، کـە کارێکـی وا سـەرناگرێت، چونکـە نووسـەرانێکی خـاوەن توانامـان بـۆ تـەوەر نییـە جـا کـە ڕەخنـەش لـە ئاسـت و نەریتـی کۆنـی ئـەو گۆڤارانـە دەگریـت، دەماریـان سـوار دەبێـت! کەواتـە ئـەو قسـەیەی کـە دەڵـێ: هێشـتا نووسـەرانی ڕابـردوو «ئیبداع»یـان مـاوە، مایـەی گاڵتەجاڕیـی نییـە؟

***

ئەگـەر وانییـە، دەبێـت بەشـێکی گرینگـی ئـەو بابەتـە ئەدەبییانـە ئەرکـی «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێـر» و «یەکێتـی نووسـەرانی کـورد» بێـت، (نازانـم هـێ لـەوەی هەولێـر و دهـۆک، یەکێتـی نووسـەرانی کـورد هەیـە؟ دیـارە ئـەوەی دهـۆک هیـچ پێوەندیـی بـەوەی هەولێـر و نووسـین و نووسـەرانی غەیـرە بادینیـی نییـە) ، کـە بـە لای کەمـی سـالانە بـە شـێوەی جیـاواز کۆڕگەلێکـی فـرەوان، فێسـتیڤالی ئەدەبیـی بکـەن. هـەروەک جێگـەی سـەرنجە، نووسـەری ئەمڕۆ لـە خۆی ناپرسێت: بۆچـی «وەزارەتـی ڕۆشـنبیریی» ،کە لـە وەزارەتـی گۆرانیـی دەچێـت، بۆچـی ئـەو هەمـوو بودجـەی کوردسـتانە لـە سـەر حیسـابی ڕۆشـنبیریی لـە سـازکردنی کلیپێکـی عەنتیکـە بـۆ کچـە گۆرانیبێـژە گەنـج یـان بەنـاو نوێیـەکان بـە سـەفەری لوبنـان، میسـر و تورکیـا خـەرج دەکات، کەچـی هیـچ بایەخێـک بـەو دەنگـە شـیعرییە نوێیە نادات؟ چما ئەو شـاعیرە «ئەزموونداری»ـە ناپرسێت: ئـەو «وەزارەتـە...» بـۆ ئاهەنگێڕان و بەزمگەرمکـردن داوەتـی دەیـان گۆرانبێـژی بـێ «ئیزافە«ـەیەکی نـوێ دەکات، ئـەدی بـۆ فێسـتیڤالێک بـۆ ئـەو دەنگـە شـیعرییە نوێیـە نارەخسـێنێت، تاکـو ئەوانـەی کـە هەڵگـری ئومێـدی «ئیزافە«یەکـی شـیعریی و ئەدەبییـن بەهرەکەیـان بڕسکێن؟ تۆ بڵێی شیعر لـە گۆرانـی گوتـن بێبایەخدارتـر بێت؟ ئاخـر مایـەی گاڵتەجاڕیـی نییـە، کـە نووسـەرێک لـەو نـەوەی ئێسـتا ئـەو بابەتانـە ناوروژێنێـت؟ لێـرەدا مەبەسـتم نییـە بەهـای میوزیـک نـەک «گۆرانـی بازاڕیـی» لـە بەهـای شـیعر بـە کەمتـر بزانـم، بەڵکـو مەبەسـتم ئـەو وێنـە گشـتییەی ئـەو «وەزارەتـی ڕۆشـنبیریی»یەیە، کـە تاکـو ئێسـتا نیشـانیداوە. (لـە بەشـی دووەمـی ئـەم کتێبـەدا، لـە وتـاری «گۆرانـی نـوێ: هونەرێـک لـە سەرسـووڕهێنەریی و وزەیـەک بـۆ رسـکانی کولتووریـی»دا بـاس لـە ڕۆڵـی میوزیـک و کیشـەکانی ئـەو وەزەرەتـی ڕۆشـنبیرییەم کـردووە). چونکـە، نیتشـە واتەنـی: تـا ئەمـڕۆ ئـەو وەزارەتـە « تەنیـا پـارە بـۆ میوزیکـی نەخـۆش» و تشـتی عەنتیکـە بـەکار دەهێنێـت. ئـەوکات نیتشـە دەیگـوت «شـانۆیە گەورەکەمـان بـە ڤاگنـەر دەژیـت.» (٣)

کەواتـە ئـەرێ جێگـەی گومـان و پرسـیار نییـە، کـە ئـەو وەزارەتـە،

بە ناوی ڕۆشنبیریی و لەسەر حیسابی بودجەی حکومەت و هاووڵاتیانەوە، بە ملیۆن دینار لە «فێستیڤالی جگەرخوێن» و پەیکەرەکەی، ڕێزلێنان لە هێدیی و ... تاد، بە هەدەر بدات، کەچی نەتوانێت بیر لە سازکردنی کۆڕێک یان یادێکی ڕۆشنبیریی لایەقدار بۆ نووسەرگەلێکی وەک عەبدولخالق مەعرووف، مەسعوود محەممەد، شوکور مستەفا و چەندین نووسەر و هونەرمەندانی بەهاداری تر بکاتەوە؟! ئامادەوەکو تر من لە وتاری «بە جڤاکیکردنی سیاسەتی ڕۆشنبیریی لە کوردستاندا»، باسم لە ئەرکی «وەزارەتی ڕۆشنبیریی»ـەیەکی کارا کردووە.(٤)

❊❊❊

لێرەدا دیسانەوە بێسوود نابێت، کە وەک ئاڕاستەیەکی هاوتەریب (پەرەلێل) ئاماژە بۆ ڕۆڵی گۆڤار و نووسەرە بە «ئەزموون»ـەکانی سوێد بکەین. دیارە لە سوێدیش ئەوە ئەو شاعیر و نووسەرە «ئەزموودندار»ـانەن کە بە ڕێگەی فێستیڤال، گفتوگۆی ڕەخنەیی، تەوەر کردنەوە لە گۆڤار و ناوەندە ئەدەبییەکانیانەوە، دەنگی نوێی ئەدەبیی و هونەریی دەرسکێنن. بۆ نموونە، دوو ساڵ لەمەوبەر گەورەترین چاپخانەی سوێدیی «Bonniers» کۆشیعری -Sil verfisken“»، کە ڕەنگە بە کوردیی مانای « ماسی زیویی» بگەیەنێت، بۆ کیژە شاعیرێکی ٢٦ ساڵە، سۆفیا راپ یۆهانسۆن چاپکرد. دیارەئەو کچە شاعیرە لە «نەخۆشخانەی دەروونی» ئەو کۆشیعرەی نووسیبوو. شاعیر لەناو زمانێکی شیعرییدا ئەزموونی سەختی منداڵیی و هەرزەکاریی، پێوەندیی خۆی لەگەڵ باوکیی و ژینگە منداڵییە ئازاراوییەکەی ئاشکرا دەکات. لەوێدا خوێنەر بە هەستی نیگەران و بەدەست مامەڵە سێکسییەکانی باوکی لەگەڵ ئەودا ئاشنا دەبێت. بە کورتی ئەو کۆشیعرە بە شیعراندنی ئەزموونی منداڵیی و هەرەزەکاریی خۆیەوە، جیهانێکی شاراوەمان بۆ بە گۆدەهێنێت، کە لەمدیوی ئەخلاقە بینراوەکانی کۆمەڵگەدا لە ئارادایە.

دوای بڵاوبوونەوەی ئەو کۆشیعرە لە میدیاکانی سوێدییدا

گفتوگۆیەکی گەرم لەسەر ئەو چاپکردنی ئەو کۆشیعرە سازبوو. چونکە بەشێک لە ڕەخنەگرە کۆنپارێزەکان پێیان وابوو، کە لە ڕووی ئەخلاقییەوە نەدەبوو ئەو کۆشیعرە چاپبکرێت. چونکە، بە ڕای ئەوان، ئاشکراکردنی ئەو ڕەفتارە نائەخلاقییە کە باوکی لەگەڵیدا کردوویەتی، کاریگەریی نەرێتیی بەسەر کۆمەڵگەوە دەبێت. بە پێچەوانەی ئەمەش، بەشێکی تر لە ڕەخنەگرە لیبراڵە نوێ، ڕادیکال و چەپڕۆکان ئەو کۆشیعرەیان لە ئاستی شیعریی و ئازادییەوە، پەسن دا. دواجار ئەو کچە شاعیرە بوو بە شاعیرێکی ناسراو. هەرچەند ئەو کیژە شاعیرە لە «نەخۆشخانەی دەروونیی- شێتخانە«یە ، کەچی خەریکی داهێنانە. ئەو شاعیرە ئەو دۆخە نەخۆشی دەروونییەی کرد بە داهێنان. ئەدی قەول هەموومان باس لەوە ناکەین، کە کردەی شیعریی ئاشکراکردنی جیهانە نائامادە و حەشاردراوەکانە؟ کردەی شیعر، ئۆکتاڤیۆ پاز واتەنی، توانایەک بە مرۆ دەبەخشێت: « کە بتوانێ هەمیشە دەڤەرە تازەکان داگیر بکات، بەڵام کە مرۆ خۆی قاچی خستە ناو ئەو دەڤەرانە ببنە خۆڵەمێش، ئەمەش پرۆسەیەکی فراژاوە بۆ مەرگێکی تازە لە دایک بوونەوەیەکی تازەتر.» (٥)
بێنە بەرچاوی خۆت ئەگەر شاعیرێکی نەخۆش و نەناسراو کۆشیعرێکی وا بۆ چاپخانە و گۆڤارێکی کوردیی بنێرێت، چۆن دەبێت!

***

بەڵێ، ئەو ڕەوتە شیعرییە نوێیە نەخەملیوە، وێڕای ئاستی ڕۆشنبیرییەکی ڕۆژنامەوانیی و گرفتی جوانناسیی لە زمانیدا، لێ هەڵگری خەمی جیاوازی جڤاکیی، کولتووریی و زیاتر ناسنامەی خودییە، کەچی لە گفتوگۆ ئەدەبیی و بواری ڕەخنەدا کەموزۆر بایەخیان پێنادرێت. یەکێک لە هۆکردەکان ئەوەیە، کە بەناو ڕەخنەگر، گۆڤار و وەشانخانەکان لە سنووری بیرکردنەوەیەکی تاکڕەهەندیی و باوی ئەدەبیی و چەند شاعیری ڕابردوو و بە ئیدۆلکراودا چەقیان بەستووە. وەک گوتمان، سەرچاوەی ئەو

بیرکردنەوەیـەش لـە شەسـت و حەفتایەکانـی سـەتەی ڕابـردوو، مۆدێرنیزمـدا ڕیشـاژۆیە، لەوێـدا شـیعری کوردیـی شـێواز و ناوەڕۆکێکـی نـوێ دەپۆشـێت. ئەمـەش لـە دواجـاردا بـوو بـە ڕوانگەیـەک، کـە ئەمـڕۆ ڕێگەنـادا ئـەو ڕەوتـە نوێیـە بـە ئازادیـی بڕسـکێت. لـە ئاکامـی ئەمەشـدا ئـەو ڕەوتـە شـیعرییە نوێیـە، وەک دەنگێکی »ئۆپۆزیسـۆن«، کەمبایەخکـراوە.

هەمـوو دەزانیـن، وەشـانخانە بودجەدارەکانـی وەک «ئـاراس» و «سـەردەم» بـە تایبەتـی ئـەوەی دوایـی حـەز دەکات وەک دەزگەیەکـی «سـەربەخۆ» بناسـرێت، بگـرە وەشـانە بەنـاو «ئەهلی»یەکانیـش، چـۆن کۆشـیعر و کتێبـی شـاعیر و نووسـەرە «گەورە-پیر»ـەکان، سـەرباری دووبـارە چاپکردنـەوەی «کـۆی بەرهەم»ـە کۆنەکانیـان، بـە فەڕاحیـی چاپدەکـەن، کەچـی شـاعیرێکی «گەنـج» یـان «نەناسـراو» دەبـێ بـە تـکا و واسـیتە، یـان لـە کۆڵانـی حیزبییـەوە ئـەو چاپخانانـە ڕازی بـکات تاکـو کۆشـیعرێکی بـۆ چاپبکـەن. بەڵـێ، هۆکردێکـی سـەرەکیی ئـەو ڕەوشـە ڕۆشـنبیرییە مردۆخ و سـەقەتەی ئەمـڕۆ، پێوەندیـی بـە وابەسـتەبوونی کـۆی دەزگـە ڕۆشـنبیریی، گۆڤـار و چاپخانەکانـی کوردسـتانە بـە حزبـە باڵادەسـتەکانەوە.

***

ئەمڕۆ لـە ئەدەبی کوردییدا هـەر تەنیا دەنگی ئەو شـاعیرە «گەنج»ـە نوێیـە هیدڵـی (جددی)یـە پەراوێـز نەخـراوە، بەڵکـو خـودی کـردەی شـیعر، یادەوەریی زمـان و کولتووریی خوێندنـەوەش بێبەهـا کـراون. ئاخر ئـەوە تراژێدییـە، ئەمڕۆ لـە کاتێکدا جڤاکی کورد لـە دۆخێکـی ئاڵـۆزی سیاسـیی و ڕۆشـنبیرییدا دەژیـت، کەچـی، بـۆ نموونـە، لـە شـارێکی وەک هەولێـردا کـە گوایـە پایتەختـی کوردسـتانە، مانگانـە سـێ کـۆڕ و سـێمیناری لـە بـواری جـودای سیاسـیی و ڕۆشـنبیرییدا تێـدا ناکرێـت. لـەوەش بگـەڕێ، کتێـب خوێندنـەوە مانـای نەمـاوە. بـۆ ئـەوەی مرۆ لـەو ڕەوشـە ڕۆشـنبیرییە کلۆڵـەی کوردسـتان تێبگات، ئەونـدە بەسـە کـە سـەیری شـێوازی کتێبفرۆشـییەکانی کوردسـتان

بکات، کە لەوێدا کتێب بە سووکترین شێوە نماییش دەکرێن. باسی ئەوەش ناکەین کە لە کوێی کوردستان دوو کێبخانەی ڕێکوپێک نییە. ئەمڕۆ لە کوردستاندا ئەو کۆڕە تاکوتەرایانەی، کە لە مێدیاکاندا نماییش دەکرێن، تەنێ لە هۆڵە داخراوەکانی ڕێکخراوە حزبیی و بەناو «مەدەنیی»یەکاندا دەگوزەرێن، تەنیا بەشێک لە ئەندامانی ئەو ڕێکخراوانە، لە پێناوی بەردەوامی بازاڕەکانیاندا، ئامادە دەبن. بۆیە ئەو کۆڕە مەبەست دووکانداریییانە هیچ بەهایەکی ڕۆشنبیریی و کاریگەریییەکی جڤاکییان نییە.

بۆ ئەوەی ئەو دۆخە شیعریی و کولتووریییە هەرزانکراوە بگۆڕدرێن، دەبێت پایەکانی ئەو نووسەر، شاعیر و ناوەندە ڕۆشنبیریییانەی کە بە ڕێگەی دەسەڵاتی حزبیی و ئابووریییەوە دەمڕاستی ڕۆشنبیریی و شیعریی دەکەن هەڵبوەشێنرێنەوە. بە گرینگ نەزانینی ئەو ڕەوتە شیعرییە نوێیە تشتێکی ئاسایییە، چونکە کاتێک، نە ڕەخنەگرێک، نە تیڤییەک، نە چاپخانەیەکی «ناسراو» و باڵادەست لەسەریان نەنووسن، دیداریکیان لەگەڵدا نەکەن و کۆشیعرەکانیان چاپنەکەن چۆن بناسرێن؟ چۆن وزە و کێشە شیعریی و زمانەکانیان بزانین و بزانن؟ کاتێک گۆڤار و پاشکۆیە ئەدەبییەکان کۆشیعرەکانی ئەو شاعیرە گەنجە نەناسێنێت، چۆن خوێنەر دەکرێت؟

***

لێرەدا ناچارم ڕاشکاوانە«بە زەردەخەنەیەکەوە« بێژم، بەشێکی زۆری ئەو پاشەگەردانییە شیعریی و پەراوێزخستنەی دەنگی گەنج پێوەندییان بە سیاسەتی، یان پێوەندیی بەو گوڕاح و مجگێزە خێڵەکییەی گۆڤار و پاشکۆگەلێکی وەک «ڕامان»، «ئایندە« ، «ڕەخنەی چاودێر» و کوێی ئەو شێوە بڵاوکراوە بێسەروبەرانەوە هەیە، کە وەک وزەیەکی ژیان پەرۆشخۆریی ئەو دەنگە نوێیانەی ئێستا و ڕابردووی شیعری کوردیی نین. لە کاتێکدا دەبێت ئەوانە وەک دەزگەی بودجەداری حزبیی بە دەستپێوەگرتنەوە بوار بۆ

ڕسکان و دەرکەوتنیان بڕەخسێنرێت. بەڕای من، خەمی ئەو گۆڤار و «ڕەخنەی چاودێر»ـە بودجەدار و دەسەڵاتدارانە زیاتر بۆ مانەوەی خۆیان، وەک بەشێک لەو توێژە ئەریستۆکراتییە تازەباوە، تەنیا لە خزمەتی پیرێکی پەسەندەرانەی ئەو شاعیر و نووسەرە بەناو «گەورە و داهێنەری گەلەکەمان»ـە، کە بەمەش شەرعییەت بۆ قۆرغکردنی ئەبەدیی ئەو گۆڤار، پاشکۆ و دەزگە ئەدەبیانە وەرگرن. دیارە ئەو پیرەی کە «ڕەخنەی چاودێر» بەڕێوەدەبەن بە پاڵپشتی بودجەیەکی قەبەی حزبییەوە بڕیار لەسەر «داهێنەریی» و «ناداهێنەریی» شاعیر و دەق دەدەن. بە ڕێگەی بەڕاداندانی نووسین و دیداری دووبارەوە خەریکی پەسندان و بە پاڵەوانکردنی پیرەکانی خۆیانن و ئەو شیعرانەش بڵاودەکەنەوە، کە خۆیان پێیان خۆشە. لە کاتێکدا ئەوە ئەرکی ئەوانە، کە بە تەوەر و خوێندنەوەی جیاوازەوە ئەو دەنگە نوێیانەی ئەمڕۆ بەسەر بکەنەوە، تاکو داهاتووی زمانی کوردیی و ئاوەدان و شکۆمەند بێت.

بەڵێ، لە کاتێکدا کە بەڕێوەبەرانی ئەو گۆڤار و پاشکۆ ئەدەبییانە گوایە تەنیا «شیعر و نووسینی داهێنەران» بڵاودەکەنەوە، کەچی بەشێک لەو پیرە، کە من لە نزیکەوە دەزانم، بۆ مەیلی «ئاشقایەتیی» یان خۆ شیرینکردن، شیعری هەندێ ژن و پیاو بڵاودەکەنەوە، ئەمەش دەمامکی «پسپۆڕیی»یان لە شیعر لەسەر ڕووخساری ئەرستۆکراتییانەیان هەڵدەداتەوە. لەوەش بترازێین، هەر هەمان تاقمی «ڕەخنەی چاودێر» بە ناوی ئەدەب و کولتووری کوردییەوە ساڵانە بودجەیەکی بێسنوور لە سامان و خەڵکی بەشمەینەتی کوردستان بۆ چاپی کتێبەکانی نووسەرانی هاوپێرەکان و داوەتکردنی نووسەرانی کورد و بێگانەی هاوپێری خۆیان بۆ فێستیڤاله ئەجێندا حزبییەکانیانەوە، تەخشان و پەخشان دەکەن. چەند شاعیری گەنجیش داوەتی ئەو فێستیڤاله دەکەن، ئەمەش ئەوەندەی هاندانیانە بۆ وەرگرتنی «خەڵات»ێکی ماددیی نەک مانەویی، هێندە هاندانیان نییە بۆ خۆ پەروەردەکردن.

لەوەش بترازێین، لە ژێر سێبەری ئەو دۆخە ڕۆشنبیرییە

ستەمگەرەیەدا وێڕای ئامادەبوونی میگەلێک لە بەناو ڕۆژنامەنووس و نووسەر لەو فێستیڤالەدا، کەچی هیچیان بە ئەرکی خۆیان نەزانی قسەیەک لەسەر ئەو ڕەفتارە بوودەڵەیە بکەن. بەڵی، پارساڵ، ٢٠٠٨ دوای ئەوەی کە مانگێک ئەو پێڕە نووسەرە مشخۆرەی کە ساڵانە خەریکی بازاڕی «فێستیڤالی گەلاوێژ»ن لە «ڕەخنەی چاودێر»دا قسەی ڕازاوەیان لەسەر ڕزگارکردنی فێستیڤالەکەیان لە پاشکۆیی حیزبیی، پێڕگریی و شارچییەتی هەڵڕشت، منیش بۆ ڕەواندنەوەی ئەو گومانەی، کە لەسەر ئەجێندا و ئاکاری دەڤەرچییەتیی و حزبگریی ئەو «فێستیڤال»ـەدا هەمبوو، لێکۆڵینەوەیەکم بەناوی «ئەزموونی بێماڵیی و شیعرییەتی بەرهەڵستکاریی»کرد، کە لەسەر دەنگێکی «گەنج»، ڕابەر فاریق بوو بۆم ناردن. دیارە ئەو پێڕە تەنیا لە نامەیەکی ئەلکترۆنییدا خوێنساردانە هەواڵی گەیشتنی لێکۆڵینەوەکەیان پێڕاگەیاندم. لە کاتێکدا تاقمی «فێستیڤالی گەلاوێژ» ساڵانە، بە بیانووی سازکردنی لۆبی کوردیی»ـەوە، خەریکی گاگۆلکێکردنن بە دوای ڕازییکردنی چەند نووسەری بیانیی بۆ «فێستیڤاڵ»ـەکەیان، یان بە ڕێگەی بەرتیلەوە خەریکی کڕینی چەند نووسەری عارەب و فارسن. ئاخر سەیرە «لێژنەی لێکۆڵینەوە«کەی ئەو بەناو «فێستیڤالە« دوای ئەو هەموو بانگەشە و پێوەنانەی، کە گوایە خەمی ڕۆشنبیریی کوردییەتی، وتارێک قەبووڵ بکات و «خەڵاتی دووەم»ی پێبەخشێت، کەچی لە فێستیڤالەکەیاندا نەشیخوێنێتەوە. لەوەش بگەڕێ، کە داواتکردنی من پارەی تێدەچوو، یان تا ئەو پارەیەی بۆ داوەتکردنی من سەرفی دەکەن لە داوەتکردنی پێڕی خۆیان یان بۆ باشتر دەمچەورکردن، لە ڕازییکردنی نووسەر و شاعیرێکی هەمیشە داواتکراوی عەرەبیی، فارسیی و ئەورووپیی خەرجی بکەن، لێ ئاخۆ «خەڵات»کردنی لێکۆڵینەوەیەک بێخوێندنەوە و بێ ئاگادارکردنەوەی منیش، مایەی گاڵتەجاڕیی ئەو «فێستیڤاڵ»ـە نییە؟. (بۆ پینەکردنی ئەو گەندەڵییەش، لە کن ناسیاوێک گوتبوویان وامانزانییوە هەندرێن لە هەولێر دەژیت. ئای لەو گەمە ڕیسوا و سافیلکانەیە!)

لێرەدادواجار پرسیار ئەوەیە: ئایا ئەو ئەجێندایەی لە پشتەوەی «فێستیڤالی گەلاوێژ» ئامادەیە، ئەجێندایەکی حزبیی و دەڤەرییە یان ڕۆشنبیریی؟ «فێستیڤالی گەلاوێژ»، کە زۆر حەز دەکا وەک فێستیڤاڵێکی»سەربەخۆ» و لە خزمەتی «کولتووری کوردیی»دا بیناسین، بە کام پێوانە و چۆن بەناوی هەردی شاعیر، نووسەر و هونەرمەندانێکەوە ساڵانە«خەڵات» دابەشدەکات؟! ئەدی ئەگەر ئەو فێستیڤاڵە بێلایەن و لە خزمەتی ڕۆشنبیری کوردییە، کە مەبەستم بێبایەخکردنی ئەو ناوانەی خەڵاتیان بەناو دابەشدەکرێت نییە، بۆچی لە بواری لێکۆڵینەوە، شیعر و هونەردا «خەڵات» بە ناوی گۆران، مەسعوود محەممەد، عەبدولخالق مەعرووف، تایەر تۆفیق، عەلی مەردان، سەید عەلی ئەسغەریی و ... تاد دابەش ناکات؟!

***

لەوەش بترازێین، ئەگەر نووسەرێک پەرۆشخۆری ڕەهەندی ئێتیکیی نووسین و نووسەریی بێت، دەبێت سەرنجێکی ڕۆشنبیریی لە ئاکاری «یەکێتی نووسەران»ی هەولێر بدات، کە مرۆ نازانێت «سۆسیال بیرۆ»یە یان مەکۆی کۆبوونەوەی کۆمەڵێک نووسەری هاوڕێی هاوئامانجی ماددیی و سیاسیییە. دیارە یەکێتی نووسەران» گەرەکە بۆ هەموو نووسەری پەرۆشخۆر ئاوەڵا بێت. یان سەکۆیەک بێت بۆ دەسپێوەگرتن بە کاروباری ژیان و بەرهەمی نووسەران. وەلێ «یەکێتی نووسەرانی هەولێر»، کە بە «تەوافقی مسبق» ساڵانە، بێ نەریتێکی ئەدەبیی و بێ ئەوەش پێشوەخت کەس بزانێت، پارە بەناوی «خەڵات»کردنەوە بەسەر نووسەری هاوپێڕ و دەسەڵاتداردا دابەش دەکا. پارساڵ ئەو «یەکێتی نووسەرانی هەولێر»ە، بێ ناونیشانێک، نەریتێکی ئەدەبیی و پێوانەیەکی «داهێنەر»یی، لەسەر وەزنی ئەو قسە نەستەقەی کوردیی،»شین و شایی دەستەوایی»یەوە، بە ئامادەبوونی «وەزیری ڕۆشنبیریی» و «پارێزگاری هەولێر»، چەند نووسەرێکی «خەڵات»کرد. باسی ئەوەش ناکەین، کە

هەندێکیـان زیاتـر دەسـەڵاتداری مێدیـای حزبییـن نـەک پیشـەی نووسـین. هەمـوو دەزانیـن بودجـەی ئـەو «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێر»ـە لـە کوێـوە دێـت و ئەوانـەی سوودمەندیشـن کێـن.

بـەڵام کـەس نەیپرسـی: ئاخـۆ جەماعەتـی «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێر»، لە ڕوانگـەی کامـە خەمـی ڕۆشـنبیرییەوە ساڵانە بێـەوەی کـەس لـە هـۆکار و سـەرچاوەی ئـەو پارەیـە ئاگادار بێت، کە بەنـاوی «خەڵات»ـەوە بەسـەر خۆیـان و کەسـانی دەسـەڵاتداری نزیـک بـە مجگێزی خۆیانـەوە دابەشـی دەکـەن؟ بۆچـی پارسـاڵ دوای هەفتەیەک لـە دابەشـکردنی خەڵاتـە «تەوافق»ـەکەیاندا بەسـەر پێڕی خۆیانـەوە، کـە گەنجێکیـان تێـدا نەبـوو، «وەزیـری ڕۆشـنبیریی» و پارێـزگاری هەولێر»یـان خەڵاتکـرد؟! هەڵبـەت ئـەو پـارە دابەشـکردنەی «یەکێتـی نووسـەران» خـەڵات نییـە، بەڵکـو کۆمەکییـە. چونکـە «خـەڵات» لـە هەمـوو وڵاتێکـی غەیـرە پاشـەگەراندا مانایەکـی کولتووریـی هەیـە، کۆمەکییەکـی مانەوەیـی نووسـەرانە تاکـو بـەردەوام بـن لـە نووسـیندا، هـەروەک بەشـێکی گرینگیشـە لـە «سیاسـەتی کولتووریـی». دیـارە «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێـر» خـاوەن ئـەو کولتـوورە ئەدەبییـە نییـە، کـە «خـەڵات» ببەخشـێت. لـێ سـەیر ئەوەیـە، لـە کوردسـتاندا واتـای «خـەڵات» تەنیـا لـە بەهـای ماددییـدا کورتکراوەتـەوە. بۆیـە پـاش هـەر خـەڵات دابەشـکردنێک نووسـەران، لـە بـری سـازکردنی گفتوگۆیەکـی ڕۆشـنبیریی کـراوە لـە مێدیاکانـدا لەسـەر نادادپەروەریـی ئـەو «خەڵات»دابشـکردنە و گەندەڵیـی ئـەو «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێر»ـە، کەچـی ئـەو لـە مەجلیـس و چایخانەکانـی کوردسـتاندا دەردە دڵ و منگەمنـگ دەکـەن.

گەرەکـە بێـژم، بەشـێک لـە ئەرکـە گرینگەکانـی ئـەو «یەکێتـی نووسـەرانی هەولێر»ـە، دەبـێ کۆمەکییکردنـی ئابووریـی ئـەو شـاعیرە «گەنـج» و ئامادەکردنـی کـۆڕ و داواتکردنـی نووسـەرە پەرۆشـخۆرەکان بێـت.

بـۆ بیرهێنانـەوەی ئـەو شـاعیرە گەنجـە کـە پێـی وایـە تەنیـا ئـەو

بایەخی پێنادرێت، ناچارم ئاماژە بە حیکایەتێکی خۆم بکەم. من بەهاری ٢٠٠٨ کە بەسەردان هاتمەوە کوردستان بە نیاز بووم لە ڕوانگەیەکی «مێژووی هزریی»یەوە کۆڕێک لەسەر دیاردەی نووسینی ڕۆمان و ڕۆمان خوێندنەوە پێشکەش بکەم. بۆ ئەمەش ڕاستەوخۆ بە کەریم دەشتی شاعیر و چەند نووسەری تری نزیک بەو «یەکێتی نووسەران»ـەم ڕاگەیاند، کە ئەگەر پێیان خۆشە ئەو کۆڕە لە «یەکێتی نووسەرانی هەولێر»دا ئەنجام دەدەم، کەچی وەڵامیان نەبوو، وسکت بوون. لە کاتێکدا وێڕای ئەوەی، کە ئەو بابەتە بەهەڕمێنە لە کوردستاندا کە کەسێک تشتێکی ئەوتۆی لەسەر نەگوتبێت کە سەرنجکێش بێت، دەبوو ئەو بەڕێوەبەرانی ئەو»یەکێتی نووسەرانی هەولێر»ـە، کە هەرنا ئێوارەیەک لەو بەتاڵییەی کە ئێواران لە «حەوشە«کەیاندا بەسەری دەبەن بەو کۆڕە پڕیان بکردباوە.

لەوەش بگەڕێ، داوام لەو «یەکێتی نووسەرانی هەولێر»ـە کرد، کە ئەگەر دەکرێت سەبارەت بە واژۆکردن و نەکردنی ئەوان لە تەک ئەو «داخوازینامە«ی کە بۆ بە ستاندەرکردنی زمانی کوردیی ئامادەمان کردبوو قسەیان هەبێت، کەچی خۆیان بێدەنگ کرد. دواجار ئاکامی ئەو بێباکییەی ئەو «یەکێتی نووسەران»ـە بابەتی کۆڕەکەم، وەک بێومێدییەکانی تر، لەگەڵ خۆم هێنایەوە سوێد.

کەچی پارساڵ* «یەکێتی نووسەرانی سوێد» وەک ڕێزگرتنێک لە چاپی دیوانە وەرگێڕدراوەکەم بۆ زمانی سوێدیی»سکاندیناڤیا....» و بەرهەمەکانی ترم، مەسرەفی هەموو سەفەرەکە و خانووی تایبەتی خۆیان لە شاری ئەسینا بۆ پشوودان پێبەخشیم. (لێ بە هۆی دڵەخورپەی کاتەوە نەمتوانی ئەو سەفەرە بکەم). تۆ بڵێی تاقمی «یەکێتی نووسەرانی هەولێر» هێندە لە من «ئەزموونداری» و «خەباتگێڕ»تر بێت، یان تاکو ئاستی ئەدەبی یەکێتییەکەیان دانەبەزێت، بۆیە بێدەنگییان لە سازکردنی ئەو کۆڕە کرد؟ یان تۆ بڵێی مجگێزی خێڵەکیی ئەوان لەگەڵ هەڵوێستی سیاسیی و

ڕۆشنبیریی مندا وای لێکردبن وسوکتیی بنوێنن؟! بەڵێ، ئەو دەزگە بەناو ڕۆشنبیرییانە وەفایان بۆ نووسەرگەلێکی وەک مەسعوود محەممەد نەبێت، کە ئامادە نین جارێک بە چاپکردنی کتێبێکی، یان کۆڕێک لەسەری یادی بکەنەوە، چۆن گرینگ بە شیعری نوێ و نووسەرێکی دوور لە دەسەڵاتی حزبەکانیان دەدەن!

***

لەوەش زیاتر، مرۆ کاتێک لەو «تەوەرە«دا ئەو زمانە هاودژ (پەرادۆکس)ـە و خەمهێنەرەی نووسەران، بە تایبەتیی شاعیر و «پۆستۆپۆزیسیۆن»ێکی وەک فەرهاد پیربال دەخوێنێتەوە، ناتوانێت، بۆ ئەوەی، خۆی لە «تووڕە»یی ئەو نووسەرانە بپارێزێت، بێدەنگ بێت. دیارە لێرەدا لە سۆنگەی دەستپێوەگرتن بە جۆشدانی ئەو بابەتە و ڕێزم بۆ فەرهاد و کۆی نووسەرانەوە بە کراوەیی و کۆنکرێتی دەنووسم نەک مەبەستێکی تر. ئاماژە بە فەرهاد دەکەم، چونکە لەناو نووسەر و خوێنەرانی، هەوڵیداوە خۆی وەک شاعیر و «ڕۆشنبیر»ێکی دژە گەندەڵیی و «شێت» یان «ئەنارشیست» بنوێنێت. فەرهاد لەو «تەوەرە«دا، وێڕای هاودژیی لە ڕاکانیدا، چونکە دەڵێ ئەو نەوەیە «هیچ ئیزافەی نییە ...» و دواییش دەڵێت، هەندێکیان «باشن». ئێ خۆ نەوەی ڕابردووش هەموویان داهێنەر نەبوون؟ دوایی ئەو دەڵێ ناوی ئەو شاعیرە «گەنج»انە ناهێنم کە باشن، چونکە «تووڕە« و...تاد دەبن و ، باشە فەرهاد، کە ساڵانێکە بە دروشم و بانگەشە، کۆڕە شیعریی و سیاسییەکانیەوە لەمەڕ گەندەڵیی و ڕۆڵی گەنج و ... تاد خۆی کرد بە چەشنە «ئیدۆل» و ڕابەرێکی»شۆڕگێڕێکی»ی بێشۆڕشی گەنجان، کەچی دواجار لە دوا ڕۆژی هەڵبژاردنی ٢٠٠٩,٧، بێ گوێدانە «تووڕەبوون و ڕق»ی ئەو «گەنج»انە لە خۆیەوە، وەک خۆی دەڵێ: لە پێناو ئازادیی»ڕای شەخسی خۆیی و مافی تاکەکەسیی...» چوو لە «زاگرۆس تیڤی» دەنگدانی خۆی بۆ سەرۆکی هەرێم، ڕاگەیاند.

لێرەدا مەبەستی من ئاماژە کردن نییە بە ڕاستیی و چەوتی ئەو دەنگدانەی ویی و بەرتەکی گەنجەکانیش، بەڵکو مەبەستی من ئەوەیە: فەرهاد پیربال، کە زیاتر حەزدەکات ئەو گەنج وەک شاعیرێکی «سوریالیی» و «باوکی ڕووحی گەنج» بیناسێت، کە بە هۆی سافیلکەیی ئەو گەنجەی ئەمڕۆوە توانیشی بە ڕێگەی خۆ بەخاکیی نواندن، خۆنزیکردنەوە و گەمەی سیاسیی، نەک «ئەفراندنێکی نوێ»وە لە کن بەشێک لەو گەنجە خۆی سەرنجکێش بکات نەک سەرنجڕاکێش، کەچی بۆ لە پێناو دەربڕینی هەمان ئەو»ڕای ئازاد»ییەی کە بێ ڕەچاوکردنی «تووڕە«بوونی ئەو گەنجانە دەنگی بە سەرۆکی هەرێم دا، (هەڵبەتە تووڕەبوون، سووتاندنی کتێبەکانی لە لایەن گەنجانەوە، بە هۆی کۆی ئەو ڕەخنە و داکۆکیکردنانەی فەرهاد لەو گەنجانە بوو)، بۆ لەو تەوەرەدا، لە پێناو بەردەوامبوون لەو «مافی دەربڕینی رای ئازاد»ەدا، کە لە کن ئەو گرینگە دەنگی خۆی بەو شاعیرە «گەنج»انە نادات کە لە کن ئەو باشن؟! بەرسڤی ئەو پرسیارە بۆ خودی کاکە فەرهاد، خاوەن تەوەر و ئەو نەوەیە بە جێدەهێڵم. لێ کاتێک ئەو ڕەخنەیە ئاڕاستەی فەرهاد دەکەین، مانای ئەوە نییە کە بەرهەمە باشەکانی وی فەرامۆش بکەین. فەرهاد پیربال لە بواری ڕۆمان و لێکدانەوەی مێژووی هونەر و ڕۆمانی کوردییەوە هەوڵی جوانی هەیە.

بەڵێ، بەر لەوەی ئەو شاعیرە «ئەزموونداز»و خوێنەرانێکی دژە سیاسەت بڵێن، نابێت بابەتی شیعر و سیاسەت تێکەڵاو بکەین، پێویستە بزانین کە هەر هەموو ژیانی ئێمە و بگرە کۆی پێوەندییە مرۆڤایەتییەکان لە هەموو جیهاندا، بریتییە لە سیاسەت. دەزانم ئەمڕۆ سیاسەت لە کن زۆرینەی نووسەر، شاعیر و خەڵکی کورددا، بە هۆی بە هاومانەکردنی سیاسەت بەرانبەر حزب و پاراستنی بەرژەوەندیی ئابوورییەوە، وشەیەکی کرێتە، کەچی لە کوردستاندا ئەوە حزبایەتییە نەک سیاسەت وەک خۆی، کە کۆی بڕیار، کار و بارەکانی ئێمە دیاریی دەکات، بگرە ئەوە ئەوە حزبایەتییە، کە وادەکات ئەو شاعیرە باڵادەستە، «ئەزموونداز«ـە

بـه هاوپەیمانـی لەگـەڵ دەسـەڵاتدا، دان بـەو ڕەوتـە شـیعرییە ئۆپۆزیسـۆنە نەنێت. ئەگـەر وا نییـە، نـاوی کـۆی ئـەو شـاعیرە «ئەزموونـدار» و بێەزموونـە ڕیـز بکـەم، کـە بەرپـرس، راوێـژکار و مووچەخـۆری حزبەکانـن؟! بەڵـێ، سیاسـەتە لـە سـادەترین پێناسـەدا، بریتییە لـە کاروباری ژیان و رێکخستنی ئەرک و مەرجی هاووڵاتیـان، تاکو لـە جڤاکێکی دادپەروەر و ئاسوودەدا پێکڤە بژیـن. وێـڕای ئەمـەش فەرهـاد پیربـاڵ خـاوەن گۆڤـاری «وێران»ـە. بـە گوێرەی ئـەو تاکە ژمارەیـەی، کە مـن دیومـە، تـازە بـە درەنگییـەوە ئەوەنـدە گرینگـی بـە نووسـینی بەختیـار عەلـی و وێنەکانـی دەدا، لـە سـەرەتای گۆڤارەکەیـدا دوو وتـاری بەخیتـار عەلـی بـە دوای یەکـەوە بڵاودەکاتـەوە، کـە بۆچوونەکانـی وی لەگـەڵ فەرهـاد و پاشـخانی گۆڤارەکەیـدا زۆر ناکۆکـن. ئـەدی بۆچـی بەوجـۆرە بایـەخ بـەو «گەنج»ـە نادات، کە ئـەو پێی وایە لـە زانستگە دەبێت «ببێتـە مەرجـەع»؟ ئەهـا ڕاوەسـتن! دەزانـم ئەگـەر ئـەو ئاماژەکردنـە بـە بەختیـار بۆ ئـەو پێڕە بەنـاو شـاعیر و نووسـەرە پاشـکۆ و ئەخـلاق کۆیلەیـە ڕوون نەکەمـەوە، یەکسـەر چـەک بـە ڕوومـدا هەڵدەگـرن و لـە گۆڤـار و ڕۆژنامەکانیانـدا بایکۆتـم دەکـەن! نـا، مەبەسـتم ئەوەیـە، کە نە شـێوازی شـیعریی و چێژی فەرهـاد و پاشـخانی گۆڤارەکـەی، کـە گوایـە بـۆ «شـیعری سـوریالیی» و شـکاندنی نەریتگەلێکـی وەک «وێـران تاقـە گۆڤـارە دژی ئیسـرائیل نییـە...»، لەگـەڵ شـیعر و بیرکردنـەوەی بەختیـاردا دەگونجێـت و نـە بەختیاریـش بـەو درەنگییـەوە پێویسـتی بـە بایەخدانـی فەرهـادە بـەو، کـە دەزانـم فەرهـاد پێویسـتی بـەوە، ئەوهـا دوو دەق لـە دوای یـەک و وێنـەی بڵاوبکاتـەوە. بـە کورتـی، وەک چـۆن فەرهـاد پیربـاڵ بـۆ خۆکـردن بـە یەکێـک لـە «ڕووناکبیر»ـانی ئەمڕۆ و بـە هەڕمێنکردنی بـازاڕی گۆڤارەکەیـەوە پەنـا بـۆ بەختیـار عەلیـی و ئەوانیتـر دەبـات، بـە هەمـان شـێوەش بـۆ گەنجەکانیـش سەرنجڕاکێشـانی خوێنـەر، وەک لـەو تـەوەرەی «کوردسـتان ڕاپۆرت»دا دیارە، ناچـارن پەنـا بـۆ ئـەو و شـاعیرە دەسـەڵاتدارەکان ببـەن.

وەلـێ لـە پێوەندیـی بـە نەبوونـی «ئیزافە«یـەک لـە شـیعری گەنجدا،

بۆ جۆشدانی یادەوەریی گەنج و مشتومالْکردنی گفتوگۆکانمان، دەخوازم کۆشیعرەکەی ئێکزیل» بە یاد فەرهاد پیربالْ و خوێنەری ئەمڕۆ بهێنمەوە. ئەو کۆشیعرە، کە من لێرەدا نیازم نییە هەولْی ئەو مەیلی «ئیزافە«کردنە لەو کۆشیعرەدا بێبایەخ بکەم، وێڕای کاریگەریی زەقی بەشێک لەو شاعیرە سوریالیی و ناسراوانەی فەرەنسیی لەو کۆشعرەدا، کەچی بەشێک لە شیعرەکان کۆپیکردن و لاساییەکی ڕاشکاوی فروغ فەروخزادن. دیارە دوای چاپکردنی ئەو کۆشیعرەوە فەرهاد هاتبوو بۆ سوێد منیش بە ڕێککەوت بۆ یەکەم جاریشم بوو ئەوم لە «فیدراسیۆنی کۆمەلْە کوردییەکان» لە ستۆکهۆلْم بینی. لەوێدا، کە هەرچەند من تازە هاتبوومە سوێد و تشتێکی ئەوتۆشم لە بارەی ئەدەب نەدەزانی، ئەو لاساییکردنەوە ئاشکرایەی فروغ لە شیعرەکانی ئەوم بەو ڕاگەیاند. وەلامی دلْکراوەی ئەویش ئەوەبوو، کە ئەوە یەکەم ئەزموونیەتی، بۆیە لەمەودوا خۆی لەو کاریگەرییانە دوور دەخاتەوە. دواجار لە نەوەتەکاندا نووسەرێکی دیوی ڕۆژهەلات، فەریدوون ئەرشەدیی شیعرەکانی فەرهادی لەگەلْ فروغ بەراوردکردبوو، کە بەمەش ئەو ڕاستییە دەرکەوت. لێ جێگەی سەرنجە، لە نەوەتەکاندا، کە ئەوکات کێشەی شارچییەتی و حزبچییەتی گەرم بوو، لە چەند دیداری فەرهاددا دەمخوێندەوە، کە گوایە زۆر خوێندکار لە زانستگەی سلێمانیی و هەولێر، ویستویانە نامەی ماجستەر (ڕەنگە دۆکتۆراش؟) لەسەر ئەو کۆشیعرە بنووسن، کەچی مامۆستاکان بە هۆی شارچییەتیی و حزبچییەتییەوە نەیانهێشتووە بنووسن. هەر ئەوکات نووسەرێکی زۆر، پەسنی زۆری ئەو کۆشیعرەیان کرد. لێرەوە سەرچاوەی ئەو ڕەخنە و ڕەخنگرە هەژەندهێنەرەی کوردییمان بۆ دەردەکەوێت. لە بری ئەوەی زانستگەکانی کوردستان ڕەخنەگریی زانستییمان بۆ بەرهەمبهێنن، کەچی بنووسی پەسەندەر و وابەستەمان بۆ زیاد دەکەن.

ئەو گەڕانەوەیە بۆ ئەو کۆشیعرەی فەرهاد پیربالْ بۆ ئەوە بوو بێژم، لە دەستپێکدا مەرج نییە شاعیر و نووسەران «ئیزافە«یەکی نوێ پێشکەش بە زمانەکەی بکات، یان نەتوانن لە ژێر کاریگەریی

شـاعیرانی تـری خۆماڵـی و بیانییـەوە ڕزگار بـن، لـێ ئـەوە مانـای ئـەوە نییـە نابێت نەنووسـن، یـان نابێت بـە هیچیـان بزانیـن.
بەهەمـە حـاڵ، ئـەو زمانـە هەڕەمەکییـە لـەو ناوەنـدەی نووسـەری کوردییـدا، تـا حـەز بکەیـت قسـان هەڵدەگرێـت، چونکـە ئـەو دۆخـە خەمهێنـەرە سیاسیی و ڕۆشـنبیرییە، کە لـە کوردسـتاندا لـە ئارادایـە، بەرهەمێکـە لـەو زمانـە داخـراو، هـاودژ؛ داماڵـراو لـە ئێتیکـە. بۆیـە بـۆ ئـەوەی ئێمـە بتوانیـن پێناسـەیەکی خەملێـو و بەرهەمـدار بـۆ بـوون و نەبوونـی شـیعری نـوێ و بگـرە کـۆی پـرس و کێشـەکانمان بکەیـن، دەبێـت هـەر لـە ئاسـتی دیمانـە و قسـەی ڕۆژنامەوانییـەوە ڕانەوەسـتین، بەڵکـو بـە شـێوازی جـوودا، تیۆریـی فرەڕەهەنـد و... تـاد بەڵگـە و بیانۆکانمـان کۆبکەینـەوە. هـێ لەمـە ناتوانیـن نـە بـۆ خۆمـان و نـە بـۆ خوێنەریـش بسـەلمێنین، کـە جیاوازیـی ئەزمـوون و سـەرچاوەی کێشـەکانمان چیـن.
***
کەواتـە مرۆ چاوەڕوان دەکات، کـە دوای ئـەو تـەوەرە خـودی کارزان ڕەحمـان، یـان نووسـەرێکی تـر، لـەو شـاعیرە «ئەزموونـدار»ـانە لـە خـۆی بپرسـێت: ئـەرێ ڕیزکردنـی نـاوی ئـەو شـاعیرە «گەنج»ـانە بـە دوای یەکتـردا، پێوەندیـی، یـان نزیکایەتیـی و جیاوازییـان لەگـەڵ یەکترداچیـن؟
گریمـان ئەگـەر زمانـی کوردیـی دوای نزیـک نیـو سـەتە هێشـتا نەیتوانیبێـت «ئیزافـەی هەبێـت» یـان ڕەوتێکـی نوێـی شـیعریی بەرهەمبهێنێـت، لـێ خـودی ئـەو دیاردەیـە مانـای قەتیسـمان و نەخۆشـیی، یـان ڕامـان و پرسـیار نییـە؟ هـەروەک مرۆ ئومێدەوارە کـە لەمـەودوا چیتـر لـە کاتـی خوێندنـەوەی شـێوازی پرسـیارەکان و وەڵامەکانـی «تـەوەر» و گفتۆگۆیـە ئەدەبییـەکان لەنێـوان نووسـەرێکی «گەنـج» و «ئەزمووندار»دا دیمەنـی «ژنخواسـتن»ی نەریتیی لای خۆمانـی بـە یـاد نێتـەوە. لەوێدا کوڕەکە/کیژەکـە ناچـارە باوکـی، یـان «پیاوماقوولان»ێـک بنێرێـت بـۆ ماڵـی غـەزووری کـوڕ/ کیژەکـە تـا دڵـی ڕازی بکـەن. کەواتـە بۆچـی ئـەو شـاعیرە «گەنج»ـە بـە نـاو هێنـان و نەهێنانـی ئـەو لـە کن ئـەو شـاعیرە «ئەزموونـدار»ـە،

خەنیخۆش، یان تووڕە و بوغزاویی دەبێت؟ پێی وایە، کە ناوی هات ئیتر دەبێت بە شای شاعیران؟ بەڵێ، تاکەکەسگەلێک لە شاعیر ئەگەر دەزانن نوێن پێویست ناکات لە ڕێگەی من و تۆی «ئەزموونداار» ناویان بهێنرێت. هەروەک شیعری گەنج بە ڕێگەی خۆنزیکردنەوە، وەک ناز و چاوبازیی لە کن شاعیرە مێیەکان و هەلەکسێ بۆ ئەموئەوی «ئەزموونداار» سەرنجڕاکێش نابێت، بەڵکو بە کردەیەک، چڕکردنەوەی زمانێکی نوێ سەرنجڕاکێش دەبێت. لە کن من، شاعیربوون، نووسەر بوون ئەوەیە، کە تۆ لەناو دەقەکەتدا خۆت بیت نەک لە دەرەوەی دەقدا نەتوانیت سەرنجی خوێنەر بۆ خۆت، وەک شاعیرێک ڕابکێشیت.
لێرەدا ناکرێت ئاماژە بە نموونەی شاعیرێکی خاوەن زمانێکی زایەڵەدار؛ نیگار نادر نەکەم، کە لەو تەوەرەی «ک. ڕاپۆرت»دا شاعیرە «ئەزموونداار» و «گەنج»انە لە ناو ڕیزکردنە مجگێزییەکانیاندا فەرامۆشیان کردووە. لێ ئەگەر ئێتیکی ڕەخنەیی لە کن ئەو «ئەزموونداار» و ڕەخنەگرە بێچێژەی کوردییدا هەبێت، گەرەکە بزانن، کە نیگار نادر، وەک باوە لە کن زۆر کیژ و کوڕی شاعیر و هونەرمەندی ئەمڕۆ، بێەوەی بە خۆ هەڵواسین بە پێڕی نووسەران و مجگێزی فیستیڤاڵ و بڵاوکراوە حزبییەکانەوە، خۆی بکات بە سەرنجکێش، کەچی وەک بەهرەی منداڵبوون لە کن ژندا، بە بەرهەمهێنانی منداڵێکی شیعریی لە هەناوی زماندا، بوو بە ئەزموونێکی سەرنجڕاکێش. شیعری وی، وەک هۆنینەوەی کەزیی و چنینەوەی خەناوکە بە مورووو و مەرجان و زەنگیانەی ڕەنگین بە دەم دەنگی گۆرانییە ڕووح چیایی و پێدەشتییەکانەوە، ئەو وشەگەلە لێکترازاو و لێکدابڕاوانە دەهۆنێتەوە، کە زمان لە دوای خۆیدا بە جێیهێشتوون.

***

بەڵێ، تا مجگێزە گوندییە، کینەی شەخسی، پێڕی بەرژەوەندیی و ... تاد سەرچاوەی هەڵسەنگاندن بێت لە کن نووسەری کوردییدا، ئەو پەراوێزخستن و ستەمگەرییە هەژەندهێنەرانە لە بواری ڕۆشنبیریی و سیاسییماندا زیاتر دەبن. بۆیە ئەو نەوەی ئێستا و

داهاتوو، یان ئەوەی ڕابردوو خۆی کە خۆی بە «داهێنەر»دەزانێت گەرەکە، بە واتای نیتشەیی، ئەو بەها نەریتییە چەقبەستووانە تووڕهەڵبدەن.
دیارە زۆر لەو شاعیرە گەنجە لە پێناو بەرزکردنەوەی دەنگی خۆیەوە، سەرقاڵن بە داکۆکیکردن لەو نووسەر و شاعیرە «ئەزموونددار»انەوە. کە ئەرکی ئەوان نییە. هەندێ جاریش لە نووسینێکی ڕۆژنامەوانییدا، وەک پسپۆڕێکی شیعر و ئەدەبییش، بڕیاری ڕەها لەسەر بێوێنەیی ئەو دەقە، یان تاکە پاڵەوانیەتیی ئەو شاعیرە دەدەن. هاوکاتیش بە چەند قسەی سەر زارەکییەوە دەقێک یان نووسەرێک لە بنەوە دەبڕنەوە! لێ لەوەش سەرنجکێشتر، ئەو ناوەندە ڕۆشنبیرییە، وەک من بزانم، بەرتەکێکی ڕاشکاوی لە هەمبەر ئەو پێوانەکارییە لەو ڕەخنە جەڵەبییە نەبووە، کە ئەکامەکەی بێبەهابوونی نووسینە.
لێرەوە ئاخۆ گەرەکە، کە خوێنەر بپرسێت: بۆچی و چۆن زۆر لەو نووسەر و شاعیرە «گەنج»ـە لە ئاستێکی کەمزان و دەروونێکی تەنک و زمانێکی باریکدا بە حەماسەوە پەسنی ئەو شاعیرە «ئەزموونددار»انە دەدەن، کەچی ئەو شاعیرە «ئەزموونددار«ـە بێدەنگیی دەنوێنێت؟
ئەو شاعیرە کێشەی ئەوەیە دەخوازێت، وەک گۆرانیبێژە تازەکانی «وەزارەتی گۆرانیی-ڕۆشنبیریی» زوو دەربکەوێت و ببێتە ئیدۆلی خەڵک. هەڵبەت هەندێ شاعیری کیژیش هەوڵدەدەن نەک بە نووسین لەسەر شاعیرە ناسراوەکان، بەڵکو بە نازی جوانییەوە خودی خۆیان سەرنجکێش بکەن. دیارە ئەوە بەختی کیژانە، کە کوڕان بە هۆی نەبوونی ژنە شاعیری «ئەزموونددار»، ئەو بەختەیان نییە.
ئەو پێکهاتە دەروونییەی من ئاماژەی پێدەکەم، وێنەیەکی سازێنراوی من نییە، بەڵکو ڕیشەی لە جڤاکی کوردییدا هەیە. بۆیە لە خۆڕا نییە، کە تا ئێستاش لە جڤاکی ئێمەدا ئەوەی کە دەمڕاستی سیاسیی، دابونەریت و کۆی بەها ئەخلاقییەکان دەکەن، بریتین لە پیاوە سیاسییە کۆنخواز، مەلا و شێخە یارییزان و

نووسـەرە مشـەخۆرەکان. بەمجـۆرە داننـان بـەو ڕەوتـە شـیعرییە ئۆپۆزیسـیۆنە لـە هەمبـەر ئـەو ئـاوەزە گشـتگیرییەی نووسـەری کوردییدا، کارێکی ئاسان نییە. چونکە لە هەناوی ئەو نووسەر و سیاسـییەی ئێمـەدا مەیلـی دەسـەڵاتێکی ئەبەدیـی دەژیـت.

***

لـەوەش بترازێیـن، هەرچەنـد ئـەو شـاعیرە «ئەزموونـدار»ـانە لـە تەوەرەکـەی «کوردسـتان ڕاپـۆرت»دا هەوڵدەدەن ئاماژە بـە چەند شـاعیری «گەنـج» دەکـەن، کەچـی هێشـتا خۆیـان بـە دەمڕاسـتی شـیعری ئەمـڕۆ دەزانـن. ئـەو پێداگرتنـە لـە دەمڕاسـتی خـۆی لـە کـن ئـەو شـاعیرە «ئەزموونـدار»ـەدا سـەرچاوەی خـۆی هەیـە، کـە لێـرەدا شـتێکی زۆر سـەیر نییـە کـە بیڵـم، چونکـە لای ئێمـە بـە هـۆی باڵادەسـتی ئـاوەزی خێڵـەوە عەشـقی دەسـەڵات و شـاعیری ئەبەدیـی دنیـای لەسـەر کاولدەکرێـت، بۆیـە لـەو دۆخـەدا تاقمێکـی ڕۆشـنبیریی هاوپەیمـان لەگـەڵ گوتـاری دەسـەڵاتدا، لە لایـەن حزبـە باڵادەسـتەکانەوە دەمڕاسـتی ڕۆشـنبیریی پێبەخشـراوە و بـەو کۆمەکییـە ئابووریـی، بودجـە، مووچەیـەی کـە لـە لایـەن حزبـەوە بـۆی مەیسـەرکراوە، ناوەنـدە ڕۆشـنبیرییەکانی قۆرغکـردووە.
لـەو دیتـەوە، مـن لـە وتـاری «شـیعرییەتی خود و ڕەوانبێژی هاودژیی لـە وێناندنـی ئێسـتادا» کـە ڕاڤەیەکـە لـە شـیعری ئاریـان ئەبوبەکردا، بەشـێکی ئـەو شـاعیرە «ئەزموونـدار»ـە، وەک بەشـێک لـەو پێـڕە نووسـەرە دەسـەڵاتدارەی ئەمـڕۆ، بـە کوێخـا یـان بـە ئەریسـتۆکراتی تازەبـاو ناودێـر کـردووە. چونکـە دوای نیشـتەجێبوونی دانیشـتوانی دێهاتـەکان لـە شـارەکان، ئۆربانیـزە بـوون (urbanization) و ڕمانـی ڕژێمـی بەعسـەوە خێـڵ و خێڵایەتیـی وەک جـاران نەمایـەوە. بۆیـە لـە جڤاکـی ئێمـەدا سـۆزێکی زۆر بـۆ ئـەو تاقمـە کوێخـا، ئاغـا و سـەرۆکخێڵە هەیـە. لێـرەوە حزبـەکان بـە تایبەتیـش پارتیـی و یەکێتیـی، وەک نۆسـتالژیایەک بـۆ توێـژە، لـە فۆرمێکـی نوێـدا پێویسـتیان بـە سـازکردنەوەی ئـەو نەریتـە ئەریسـتۆکراتیی، خێڵەکیـی و ئاغـا و کوێخاییـە هەیـە، لـێ بـە هـۆی تێکچوونـی ژیانـی گوندەکانـەوە سـازکردنەوەی ئـەو توێـژە وەک سروشـتی

جارانی خۆی ئاسان نەبوو، بۆیە دوای ئەو دۆخە سیاسیی-ئابوورییەی، کە دوای ڕمانی ڕژێمی بەعس لە کوردستاندا هاتە ئاراوە، پارتیی و یەکێتیی لە فۆرمێکی «شارنشین»ییدا، لێ بە هەمان گەوهەری «گوندنشین»ییەوە تاقمێک لەو نووسەر و شاعیرانەی حەفتا و هەشتایەکانیان کرد بە ئەلتەرناتیڤێک بۆ ئەو چینە ئەریسۆکراتییەی ڕابردوو. ئەو تاقمە ئەریستۆکراتە یەکێک لە خەسڵەتەکانی ئەوەیە، کە بە لا لووتییەوە سەیری ئەو نووسەر و شاعیرانە دەکا، کە لە دەرەوەی سنوورە چینایەتیی و پێڕە ئەدەبییەکانی خۆیەتی. بۆیە ئەو نووسەرە ئەریستۆکراتییە تازەباوە، ئەگەرچی لە بەرانبەر بەپرسێکی دەسەڵات زۆر بەستەزمانە، کەچی بە مجگێزێکی خێڵەکیی، چەشنە لووتبەرزییەکی بەتاڵەوە قسە لەسەر شاعیرێکی گەنج یان «نەناسراو» دەکات.

لێرەدا چیتر لەمەڕ ئەو بابەتە ناپەیقم، لێ لە داهاتوودا هەوڵدەدەم بگەڕێمەوە سەری.

❊❊❊

بەهەمە حاڵ، من کە بە دەر لە نیازی کەسایەتی کەسەکان، لە کولانەی پەرۆشخۆرییم بۆ شیعر بە تایبەتیی و بە گشتیش چاندی کوردییەوە، ئاماژەیەکی پێویست بە کێشەی نووسەر، یان گۆڤار، پاشکۆ ئەدەبیی و ئەو چەشنە فێستیڤاله، ڕەوشە ڕۆشنبیرییە خاکەسارە دەکەم، مەبەستم ورووژاندنێکی ڕۆشنبیریی ئەو نووسەرانەیە نەک گرژاندنی هەستەکیی.

وەکوتر، من کە، بە واتای نیتشەیی، خوازیارم بەهایە نەریتییەکانی ئەو ناوەندە ڕۆشنبیرییە ستەمگەرە تێکبشکێنم، لەوە بە ئاگام، کە لە هەموو ژیانمدا پاداشتی ئەو ڕەخنانەی من لەو ناوەندە ڕۆشنبیریی و سیاسییە باڵادەستەدا، لەوە زیاتر نابن، کە تا ئێستا دەستەبەرم کردوون!

لێرەدا گەرەکە دەستخۆشیی لەو دەستپێشخەرییەی کارزان ڕەحمان، ڕابەر فاریق و سۆران عەزیز - بەشی

ڕۆشنبیریی»کوردستان ڕاپۆرت» بکەین کە توانیان، لە ئاستی گەنجانەی خۆیاندا، ئەو بێدەنگییە بە دەنگبێنن، کە دواجار ڕەنگە ئەو شاعیرە «ئەزموندار»انەش هانبدات، کە لە بوار و گۆڤارەکانی خۆیاندا زیاتر بایەخ بە دەقی ئەو ڕەوتە نوێیە و خەمە ڕۆشنبیرییەکان بدەن. لێ دەبوو، بە هۆی ئەوەی کە بانگەشەیەکی زۆر بۆ ئامادەیی دەنگی ژن دەکرێت، لەو تەوەرەدا ژنە شاعیرێکی «ئەزموندار» و «گەنج»یش ئامادە ببن، یان من نەمدیوە؟!

دەکرێ ئەو تەرزە هەوڵانە هێور هێور باڵادەستیی ئەو ڕۆشنبیرییە ئاکار ئەرستۆکراتییە تازەباوە کاڵبکاتەوە و دواجاریش، بە پێچەوانەی بواری سیاسییەوە، دەکرێ شاعیری نوێ و گەنج بێنە سەر سەکۆی ڕۆشنبیریی کوردییەوە. کۆلانەی پەرۆشەوە بۆ دەڵێم، ئەگەر نووسەر و شاعیری ئەمڕۆ بخوازن بە بوونی زمانەکەیەوە سەرنجڕاکێش بێت نە خۆی بکات بە سەرنجکێش، دەبێت هەوڵبدەن چالاکتر ئەو ویستی دابڕانە ڕۆشنبیرییە خەملیوە دەستەبەربکەن، تاکو بتوانن لە ئاڕاستەیەکی هاوئاهەنگ و ڕادیکالدا بەرەو سازکردنی کولتوورێکی نوێ، دوور لە پێڕگەریی و حزبایەتیی بسازێنن. بەمەش دەتوانن بوار بۆ کوولتوری فرەڕەهەندیی و بزۆک، توانا و ئەزموونی نوێ لە ناو ئەو نەوە و نەوەکانی تردا بڕەخسێنن. بەمجۆرە دەکرێت ئەو دەنگە نوێیە لە هەموو بوارەکانی کولتوورییدا بڕسکێت. ئەوکات ئەو ڕەوتە شیعرییە نوێیەش دەتوانێت لە بری ئەوەی بە واسیتە، یان بە چاوبازیی، یان بە پەسندان و شەڕەنگێزیی دژی ئەم و ئەو نووسەرە باڵادەستە خۆی بکا بە سەرنجکێش، دەکارێت بە کردەی شیعریی و لەناو زمانەکەیدا سەرنجڕاکێش بێت.

لە وتاری داهاتوو، ڕاڤەیەک بۆ ئەو زمانی تەکنۆکراتییە باڵادەستە و کاریگەرییەکانی لەسەر دەقی شیعر و بیرکردنەوەی ئەو نەوەیەدا پێشکەش دەکەم.

ستۆکهۆلم

پەراوێز:

* گۆڤاری کەلێن، لەبەر گرینگیی ئەم وتارە و پێوەست بە گەنج و شیعری گەنج، بە باشمان زانیی، کە ڕاستەوخۆ پێوەندیی بە بەرنامە و ئامانجی ئێمەوە هەیە، لێرەدا بیخەینەوە بەر دەستی خوێنەرانی گۆڤارەکەمان. ئەگەرنا ئەم وتارە لە پەرتووکی «زمان ئاسۆیەکە لە نێوان ئاسمان و زەویی دا»دا هەیە.

سەرچاوە:

١-Nietzsche Friedrich,”Fallet Wgner”, Bokförlag Symposion, Stockholm 1992, Översättning: Ingemar Johansson, p.24.

(٢) هەمان سەرچاوە، لاپەڕە: ٢٨.

(٣) هەمان سەرچاوە، لاپەڕە: ٢٦.

(٤) بۆ خوێندنەوەی ئەو وتارە لەسەر «وەزارەتی ڕۆشنبیری»، بڕوانە: هەندرێن «خامەیەکی ڕۆشنبیریی لە پشت گوێی زماندا»، لە بڵاوکراوەکانی هەنار، سلێمانی ٢٠٠٨.

(٥) بڕوانە: ئۆکتاڤیۆ پاز،»چامە» و. هەندرێن، گۆڤاری «هەنار»، یان: http://web.comhem.se/handren/images/tolk/chama.pdf